

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2024 – Volume 33, Issue 3, pp. 150–157
<http://doi.org/10.18352/jsi.855>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Hanze University of Applied Sciences /

NHL Stenden University of Applied Sciences

Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a

Creative Commons Attribution-Noncommercial-No

Derivative Works 3.0 Netherlands License

Jane Fenton (ed.) **Radical Challenges for Social Work**

Education. Routledge, 2022, pp.159, ISBN-13:978-1-032-

218199

BOOKS

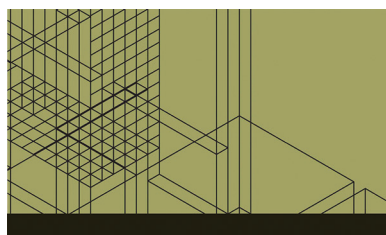
JEROEN BOEKHOVEN

Jeroen Boekhoven is docent-onderzoeker aan de Academie voor Sociale Studies van de Hanze, alwaar hij verbonden is aan het Lectoraat Jeugd, Educatie en Samenleving.

E-mail: j.w.boekhoven@pl.hanze.nl

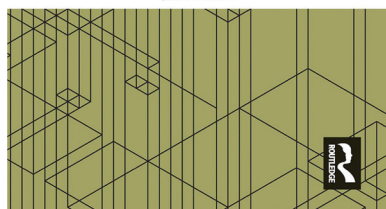
NEOLIBERAAL ONDERWIJS

De term 'neoliberalisme' wordt op verschillende manieren gebruikt. Sommigen zien neoliberalisme als een ideologie, anderen als een politiek plan, een strategie of fundament voor beleid, en in sommige gevallen staat neoliberalisme voor alles wat er verkeerd is in deze wereld. Ondanks die confusie, en ondanks het feit dat neoliberalisering altijd plaatsvindt in een sociale omgeving, waardoor sprake is van verschillende neoliberalismen, is het mogelijk om een aantal neoliberale principes te beschrijven. Het fundamentele uitgangspunt van al die neoliberalismen is dat burgers het best gedijen in een als vrije markt ingerichte wereld waarin mensen individueel verantwoordelijk zijn voor hun eigen

RADICAL CHALLENGES FOR SOCIAL WORK EDUCATION

Edited by
Jane Fenton

succes, welzijn en gezondheid. De overheid moet zich terugtrekken zodat de vrije zelfregulerende competitieve meritocratische markt perfectioneert via rationele ondernemers en consumenten die zichzelf kunnen (en moeten) ontplooiën tot *high performers* (Brenner et al., 2010; Peck & Tickell, 2002; Penna & O'Brien, 2013).

Neoliberaal beleid is erop gericht om burgers als individuele sociale entrepreneurs verantwoordelijk te maken voor hun eigen welslagen. *Neoliberal governmentality* gaat daarom goed samen met een *therapeutic culture*, en een zelfhulpindustrie van waaruit coaches mensen inspireren en motiveren tot succesvol zelfmanagement, *to realise your potential* (zie Binkley, 2011; Cabanas & Illouz, 2019; Ehrenreich, 2009, ook voor kritische perspectieven op de opkomst en rol van positieve psychologie in processen van neoliberalisering).

Het neoliberale gedachtengoed is ook in sociaal werk te herkennen, in vakjargon bijvoorbeeld, met termen als eigen kracht, zelfredzaamheid en burgerkracht. Critici spreken zich inmiddels al jaren uit tegen het individualiseren van maatschappelijke problemen en pleiten voor politiseren en aandacht voor structuren (De Brabander et al., 2021; Scholte, 2018). De auteurs van *Radical Challenges for Social Work Education* richten zich op het organiseren van weerwerk in sociaalwerkonderwijs, dat volgens hen een sleutelrol zou moeten vervullen 'in making that anti-neoliberal social work a reality (p. 2)'.

Dat is een *challenge*, want, zo beweren Fenton et al., studenten hebben het neoliberale individualisme vaak geïnternaliseerd. De uitdaging van opleidingen is om die studenten toe te leiden naar sociaal werk waarin niet de focus ligt op individuele verantwoordelijkheid, maar op sociale rechtvaardigheid. Studenten moeten mensen leren zien als onderdeel van en soms slachtoffer van onrechtvaardige sociale omstandigheden.

Een uitdaging die de auteurs over het hoofd lijken te zien is dat de apolitieke nadruk op individuele verantwoordelijkheid soms is ingeweven in sociaalwerkopleidingen zelf, ook doordat neoliberale beginselen onderdeel zijn van de vanzelfsprekendheden van docenten en onderwijsontwikkelaars. Studenten worden nogal eens gemaand om zelfsturend en ondernemend te zijn. Ze worden geacht verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen succes, welzijn, gezondheid en studie. Er zijn studiecoaches om studenten te helpen om het beste uit zichzelf te halen op het gebied van studeren, studiekeuze en loopbaan. En als studenten studiestress ervaren, dan moeten ze hiermee zelf leren omgaan, via een cursus mindfulness bijvoorbeeld (in plaats van dat onderwijsinstellingen de structurele oorzaken van stress bestrijden).

BOOKS

In sommige gevallen krijgen studenten in het kader van professionalisering zelfs expliciet de boodschap dat 'het vaak niet het probleem zelf is wat mensen in de problemen brengt, maar de manier waarop ze ermee omgaan' (Ranty et al., 2020, p. 34). En van studenten wordt verwacht dat ze 'persoonlijk leiderschap' ontwikkelen, zodat 'je je niet laat leiden door factoren buiten jou, maar je juist laat inspireren door wat je zelf van belang vindt', en: 'je creëert je eigen geluk' (idem, p. 60). Docenten willen ook nog wel eens kritiekloos de neoliberal getinte positieve gezondheidsbril opzetten. Ook daarmee leggen ze de nadruk op zelfredzaamheid en individuele maakbaarheid (Arnoldus & De Koning, 2021).

Als studenten opgeleid worden met dergelijke gedepolitiseerde psychologiserende perspectieven, dan heeft dat natuurlijk gevolgen voor hun kijk op de mensen die slachtoffer zijn van onrecht. Dat heeft gevolgen voor hoe studenten kijken naar sociaalwerkpraktijken, naar maatschappelijke problemen, naar cliënten, burgers, en patiënten. Dat neoliberale uitgangspunten problematisch zijn voor sociaal werk, en voor sociaalwerkopleidingen, dat is het politieke startpunt van *Radical Challenges for Social Work Education*.

TIEN UITDAGENDE HOOFDSTUKKEN

Radical Challenges for Social Work Education bestaat uit tien hoofdstukken die oorspronkelijk gepubliceerd werden in het eerste nummer van de veertigste jaargang van het tijdschrift *Social Work Education* (2021). Na een korte inleiding van Jane Fenton waarin ze pleit voor een sleutelrol voor opleidingen sociaal werk bij het realiseren van 'anti-neoliberal social work', komt de lezer voor een ander soort uitdaging te staan dan die waarover de auteurs schrijven.

Het tweede hoofdstuk is namelijk geen gemakkelijke kost, zoals de titel al doet vermoeden: 'Trapped in Discourse? Obstacles to meaningful social work education, research, and practice within the neoliberal university'. In het hoofdstuk gaat Malcolm Carey in op de rol van de 'neoliberale universiteit' en 'neoliberal governments and employers'. Het is een zeer abstracte tekst, waarin niet mensen, maar 'discursive practises' centraal staan, waarin niet duidelijk wordt wat of waar die 'neoliberal university' is, of over welke 'neoliberal government' hij het heeft. De statements van de auteur gaan zo hoog over, dat het niet helder is waar deze tekst concreet over gaat. Typerend is dat de auteur tussen neus en lippen door verwijst naar de incoherente psychoanalyticus en *intellectual imposter* Jacques Lacan (zie Sokal & Bricmont, 1998). Wat duidelijk is, is dat Carey pessimistisch is over de mogelijkheden van opleidingen sociaal werk om zich te onttrekken aan het dominante neoliberale vertoog. Zijn eigen tekst zal niet echt bijdragen aan die gewenste verandering.

Het derde hoofdstuk (Theoretical frameworks in social work education: a scoping review) is interessant voor mensen die zich bezighouden met het ontwikkelen van curricula. Dianne Cox, Helen Cleak, Alex Bhathal en Lisa Brophy deden een scoping review van curricula sociaal werk om inspiratie op te doen voor hun eigen curriculumherziening. Daarin wilden ze mensenrechten centraal stellen. Uit hun onderzoek blijkt dat *whole program frameworks*, sociaalwerkprogramma's met eenduidige theoretische fundamenten en contouren vrijwel ontbreken. *Anti-oppressive*, kritische postmoderne, eco-sociaal werk, critical race theory en positieve psychologie vonden ze wel als dominante theoretische kaders van opleidingsprogramma's. Ze zagen twee varianten van *pedagogies for change* (waarbij niet de inhoud maar het leerklimaat centraal staat): experiential learning en critical reflection, maar concluderen dat het lastig is om die pedagogische uitgangspunten succesvol te implementeren. Ook vonden de onderzoekers enkele onderwijsprogramma's waarin naast het expliciete en formele curriculum ook een impliciet curriculum bestaat, waarbij aandacht is voor manieren waarop de waarden van sociaal werk in een organisatiecultuur zijn ingebed.

Uiteindelijk maken ze op dat coherente eenduidige programma's vrijwel ontbreken, en curricula nogal eens zo theoretisch gefragmenteerd zijn dat ze vooral verwarrend zijn voor studenten. In de gevallen dat de onderzoekers kritische theorieën voor sociale verandering aantroffen, konden ze niet vaststellen of die daadwerkelijk in de onderwijspraktijk waren geïmplementeerd. Een belangrijk punt, want het wijst er maar weer eens op dat *a map is not the territory*.

María Inès Martínez Herrero en Helen Charnley, de auteurs van hoofdstuk 4 (Resisting neoliberalism in social work education: learning, teaching, and performing human rights and social justice in England and Spain), onderzochten hoe mensenrechten en sociale rechtvaardigheid als kaders gelden in sociaalwerkonderwijs in Spanje en Engeland. De auteurs benadrukken het belang van praktijkleren, van docenten als rolmodellen en van ruimte voor open discussie en reflectie over mensenrechten 'to endure the pressure of neoliberalism on the profession'.

Hoofdstuk 5 (Promoting youth-directed social change: engaging transformational critical practice) begint met een voor het boek broodnodige uiteenzetting over neoliberalisme. Vervolgens beschrijven en analyseren Fran Gale en Michel Edenborough drie voorbeelden van jeugdwerkpraktijken aan de hand van Nancy Fraser's theorie van sociale rechtvaardigheid. Die illustreren mogelijkheden van en uitdagingen voor kritische praktijken gericht op rechtvaardigheid. De auteurs laten zien hoe die praktijken botsen met neoliberale waarden, en dat studenten sociaal werk in dergelijke praktijken zicht krijgen op mogelijkheden voor sociale verandering.

BOOKS

In hoofdstuk 6 (Educating for critical social work practice in mental health) verkennen Christine Morley en Kate Stenhouse de mogelijkheden om kritisch sociaal werk te praktiseren in een setting waarin het biomedische model domineert. Hun onderzoek wijst uit dat er mogelijkheden zijn, maar ook dat het lastig is om die te benutten. Het is wel nodig, vinden ze, want 'social work practice in mental health *must be critical in order to be relevant*, and indeed for social workers to practice with integrity' (cursief in origineel).

De uitdagingen voor het ontwikkelen van sociaalwerkonderwijs in Ethiopië en de strategieën van betrokkenen om dat voor elkaar te krijgen staan centraal in hoofdstuk 7 (Strengthened by challenges: the path of social work education in Ethiopia). Ashenafi Hagos Baynesagn, Tasse Abye, Emebet Mulugeta en Zena Berhanu maken duidelijk dat zonder het doorzettingsvermogen en de commitment van de mensen die sociaalwerkonderwijs wilden organiseren het onderwijs niet gerealiseerd zou zijn. Nadat de weerstand was overwonnen, werd het belang en de waarde van sociaalwerkonderwijs goed duidelijk, ook vanwege de rol en betekenis van geschoolde sociaal werkers voor verschillende soorten organisaties.

Using creative modalities to resist discourses of individualization and blame in social work education (hoofdstuk 8) is een tekst waarin Patrick O'Keeffe en Elinor Assoulin twee dingen doen: het neoliberale discours in sociaal werk (in Australië) beschrijven en analyseren [1] en creatieve manieren beschrijven die helpen om weerstand te bieden aan die neoliberale discourses [2]. Volgens de auteurs zouden die manieren onderdeel moeten zijn van sociaalwerkonderwijs, samen met kritische reflectie en kritische sociologie.

Hoofdstuk 9 (Resident participation as learning and action – a participatory action learning project in social work education) is een verslag van een participatief actieonderzoek waarin studenten sociaal werk samenwerkten met sociaal werkers, een huisvestingsorganisatie en bewoners. Håvard Aaslund en Katrine Mauseth Woll beschrijven de positieve gevolgen voor de bewoners, maar vooral ook de waarde van het project voor studenten, als een zeer doeltreffende manier om studenten structurele (machts)ongelijkheden in de praktijk en via doorleefde ervaring te leren herkennen.

In het afsluitende hoofdstuk (Transforming social work's potential in the field: a radical framework), presenteren Sarah Ross Bussey, Alexis Jemal en Sherika Caliste het Transformative Potential Development Model, een model dat de mogelijkheid biedt om *radical social work* te organiseren. Het draagt eraan bij dat sociaal werk de oorzaken van sociale ongelijkheden adresseert, hetgeen

volgens de auteurs het fundament zou moeten zijn van al het sociaal werk. Het model helpt bij het ontwikkelen van *transformative consciousness* (herkennen van machtsongelijkheden) en van *transformative action* (acties om ongelijkheden te bestrijden). En waar de auteur van hoofdstuk 1 somber is over de toekomst, zijn de auteurs van dit laatste hoofdstuk optimistisch, want hun aanpak 'pushes the field to reach its full capacity as an active, dynamic force toward our collective liberation.

BESCHOUWING

Radical Challenges for Social Work Education is een palet aan inzichten en perspectieven, niet allemaal even toegankelijk, en niet allemaal zullen ze bijdragen aan de verandering die de auteurs voorstaan. Alle auteurs maken zich zorgen om het apolitieke, neoliberale individualiseren onder studenten sociaal werk, maar neoliberale politici zijn in de afgelopen jaren rechts afgeslagen, en neoliberale en radicaal rechtse politici hebben zich inmiddels gezamenlijk expliciet tegen mensenrechten gekeerd. Dat maakt sociale rechtvaardigheid uiteraard niet minder belangrijk voor sociaal werk. De verrechtste sociaalpolitieke omgeving maakt de uitdaging om in sociaalwerkopleidingen sociale rechtvaardigheid centraal te stellen wel anders.

Toch kan het boek inspirerend zijn voor mensen die ernaar streven om sociaalwerkopleidingen te laten focussen op rechtvaardigheid. De auteurs gaan niet in op kwalificaties, competenties en leeruitkomsten (geliefde kapstokken voor menig onderwijsprofessional), wel geven ze genoeg denkvoedsel, en het kan niet anders of de teksten moeten vragen oproepen bij professionals in het sociaalwerkonderwijs.

Vragen over de expliciete en impliciete inhoud van het curriculum bijvoorbeeld, of over de eenduidigheid (of fragmentatie) van het programma, over de verborgen neoliberale, apolitieke en individualiserende vanzelfsprekendheden. Is reflectie georganiseerd als sociale reflectie, of nodigen de reflectieoefeningen studenten uit tot therapeutisch en introspectief navelstaren (Kešić et al., 2021; Kešić & Linders, 2024; Linders, 2021)? Gaan lessen uit van biomedische psychopathologische perspectieven, of van sociale omstandigheden? Is er nagedacht over *epistemic injustice* als studenten kennis krijgen aangeboden (Fricker, 2007)? Ligt de focus op structuren of op individuele verantwoordelijkheid van burgers, cliënten, patiënten en studenten?

Antwoorden op die vragen zouden aanleiding kunnen geven om veranderingen in gang te zetten, maar hoe? Neoliberalisme is inmiddels alweer zo oud, dat ook een aanzienlijk deel van de onderwijsprofessionals ermee is opgegroeid en neoliberale waarden heeft geïnternaliseerd.

BOOKS

Een deel van die professionals bekijkt de wereld (al dan niet bewust) via neoliberal geslepen brillenglazen. Die professionals zijn niet zo politiek gemotiveerd als Fenton et al. zouden wensen. Het boek zal die mensen niet overtuigen, want de hoofdstukken zijn vooral geschreven voor de professionals die het met de auteurs eens zijn.

Dat maakt de uitdaging lastig. Bovendien weet iedereen die ervaring heeft met curriculumontwikkeling in sociaalwerkopleidingen dat visies op sociaalwerkonderwijs zo ver uiteen (kunnen) lopen dat een eenduidig programma met een focus op sociale rechtvaardigheid niet eenvoudig te realiseren is, *to say the least*. Zelfs als in de formele onderwijsvisie rechtvaardigheid centraal staat, wil dat niet zeggen dat het in de onderwijspraktijken centraal staat: *map is not the territory*.

Als sociaalwerkstudenten oog moeten krijgen voor sociale (on)rechtvaardigheid, dan vraagt dat nogal wat van opleidingen en opleiders. Om in de veelstemmige arena van sociaalwerkonderwijs een eenduidig curriculum te organiseren rond sociale rechtvaardigheid is, inderdaad, een *radical challenge*.

REFERENTIES

- Arnoldus, R., & De Koning, M. (2021, 20 mei). *Neoliberaal getinte 'roze' positieve gezondheidsbril verblindt*. <https://www.socialevraagstukken.nl/neoliberaal-getinte-roze-positieve-gezondheidsbril-verblindt/>
- Binkley, S. (2011). Happiness, positive psychology and the program of neoliberal governmentality. *Subjectivity*, 4(4), 371–394.
- Brenner, N., Peck, J., & Theodore, A. (2010). Variagated Neoliberalization: Geographies, modalities, pathways. *Global Networks*, 10, 1–41.
- Cabanas, E., & Illouz, E. (2019). *Manufacturing happy citizens: How the science and industry of happiness control our lives*. New York.
- De Brabander, R., Kaulingfreks, F., & Ham, M. (red.) (2021). *Sociaal Weerwerk. Maatschappelijke Betrokkenheid in Zorg en Welzijn*. Jaarboek van het Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken.
- Ehrenreich, B. (2009). *Smile of die. How positive thinking fooled America & The World*. London.
- Fricke, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford.
- Kešić, J., & Linders, L. (2024). Sociale reflexiviteit als voorwaarde voor context-sensitief werken. In J. Kešić, L. Linders, & N. Hermans (red.), *Kijk naar de context! Hoe sociaal werkers bijdragen aan sociale verandering en empowerment* (pp. 111–135). Bussum.

- Kešić, J., Linders, L., & Krijnen, P. (2021). Liever sociale reflexiviteit dan individuele reflectie. Lessen voor het hbo-onderwijs. In R. de Brabander, F. Kaulingfreks, & M. Ham (red.), *Sociaal Weerwerk. Maatschappelijke Betrokkenheid in Zorg en Welzijn*. Jaarboek van het Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken.
- Linders, L. (2021). Sociaal werk gaat over andere mensen: werken aan sociale reflexiviteit in sociaal werk. In J. Metz, M. Jager-Vreugdenhil, J. P. Wilken, & T. Witte (red.), *Sociaal Werk Doordacht*. Amsterdam.
- Peck, J., & Tickell, A. (2002). Neoliberalizing space. *Antipode*, 34, 380–404.
- Penna, S., & O'Brien, M. (2013). Neoliberalism. In M. Grey & S. A Webb (Ed.), *Social work theories and methods* (2nd ed., pp. 137-156). London.
- Randy, R., Van Gurp, S., & Priem, J. (2020). *De lerende professional* (derde druk). Amsterdam.
- Scholte, M. (2018). *Op de barricaden ?! Over sociaal werk, probleemfiguraties en de aanpak van structurele problemen in het sociaal domein*. Marie Kamphuis Lezing. <https://www.mariekamphuisstichting.nl>
- Sokal, A., & Bricmont, J. (1998). *Intellectual imposters*. London.